

جغرافیا و روابط انسانی، بهار ۱۳۹۸، دوره ۱، شماره ۴

بازآفرینی بافت‌های تاریخی با رویکرد گردشگری فرهنگی (موردی: محله فیض‌آباد شهر کرمانشاه)

سمیه بهرامی^۱، فرشته خرازی قدیم^۲

۱- هیات علمی دانشگاه پیام نور، ایران

۲- پژوهشگر دوره دکترای معماری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تبریز، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۱/۲۶

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۹/۰۴

چکیده

با توجه به رابطه متقابل میان توسعه گردشگری و باززنده‌سازی بافت‌های تاریخی، بهره‌برداری از میراث فرهنگی و تاریخی به ویژه در جهت توسعه مقاصد گردشگری، برای جوامع عرضه کننده آن منافع بسیاری در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و کالبدی خواهد داشت. احیاء بافت‌های تاریخی و گردشگری تاثیرات مثبتی بر پیکره شهرها برجای می‌گذارد. محله فیض‌آباد، یکی از محله‌های قدیمی واقع در بافت قدیمی شهر کرمانشاه است. این محله یکی از روستاهای قدیمی‌ای است که بافت تاریخی شهر کرمانشاه از به هم پیوستن‌شان تشکیل شده است. فیض‌آباد در منطقه سه شهرداری کرمانشاه قرار دارد. هدف از پژوهش حاضر بازآفرینی بافت‌های تاریخی با رویکرد گردشگری فرهنگی در محله فیض‌آباد شهر کرمانشاه با رویکرد توصیفی-تحلیلی است. روش تحقیق در این مقاله توصیفی و تحلیلی است که با استفاده از روش‌های کتابخانه‌ای انجام شده است. در مطالعات کتابخانه‌ای انواع کتابها و اسناد مربوط به مبانی نظری تحقیق و ویژگی‌های آن مطالعه و بررسی شدند و مورد استفاده قرار گرفتند.

واژه‌های کلیدی: بازآفرینی بافت‌های تاریخی، گردشگری فرهنگی، محله فیض‌آباد شهر کرمانشاه.

مقدمه

شهرها تصویر تفکر، نوع‌زندگی و تحولات فرهنگی و تاریخی ساکنان خود هستند که بعد از تحولات انقلاب صنعتی عموماً به مراکز گردشگرپرست تبدیل شده و پس از مدت کوتاهی نیز به دلیل زمینه‌های موجود در آن‌ها اصلی‌ترین مقصد گردشگران جای گرفته‌اند (پرچکانی و حسن‌زاده و ایقان، ۱۳۹۵: ۵۲). گردشگری شهری، سرآمد انواع گردشگری و پر مشتری‌ترین آن‌هاست؛ به طوری که با توجه به جایگاه ویژه شهر، در بسیاری از کشورهای موفق در زمینه گردشگری، شهر پایه و اساس توسعه گردشگری است و شهرها یکی از بیننده‌ترین مقاصد گردشگری جهان به‌شمار می‌آیند که هر ساله پذیرای میلیون‌ها نفر گردشگرند (بهدوست و پوراحمد، ۱۳۹۴: ۱۱۵). بناها و بافت‌های تاریخی در عین حال که سند گویای تمدن کهن به‌شمار می‌آیند، محلی برای انتقال پیام فرهنگ و تمدن میان نسل قدیم و جدید هستند. مروری بر آثار تاریخی، گویای آن است که همواره حفاظت و مرمت و توسعه بناهای تاریخی در حال انجام بوده ولی شیوه آن در هر دوره متفاوت بوده است. در این مسیر حفاظت و مرمت پس از توجه به کالبد و بناهای منفرد امروز به تمامیت بافت از تمام ابعاد توجه نموده و استفاده اقتصادی موثر از این میراث تاریخی و توجه به صنعت گردشگران به منزله فرصتی برای توسعه و رشد کالبدی، اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و زیست‌محیطی ساکنان و مجاوران مناظر تاریخی می‌داند از مهم‌ترین این رویکردها، بازآفرینی است که رویکردی جامع و یکپارچه و دیدی کلی به بافت هدف دارد (فناپی و ذاکریان، ۱۳۹۴). یکی از انگیزه‌هایی که گردشگران را به شهرها می‌کشاند، وجود جاذبه‌های یادمانی و تاریخی در شهرها به‌ویژه شهرهای قدیمی است. جاذبه‌های یادمانی و تاریخی در شهرها با انگیزه‌های گوناگون به وجود آمده‌اند. گروهی از جاذبه‌ها برای ماندگار شدن رویدادهای مهم و یا به مناسبت یادآور شدن دوره‌ای دارای اهمیت در تاریخ شهرها احداث می‌شوند. اما مجموعه اقداماتی که با هدف هویت شهری در شهرها انجام می‌گیرند، تابع مؤلفه‌های متعددی هستند. مهم‌ترین این مؤلفه‌ها از بُعد کاربردهای گردشگری و مؤلفه مصنوع هویت شهری، از دوره‌های گوناگون تاریخی است. مصادیقی مانند؛ شکل شهر، ساختار شهر، فضاها و ساخت و سازهای عمومی، کاخ و محله‌ها از جمله عناصر تشکیل دهنده هویت تاریخی شهرها هستند (بهزادفر، ۱۳۸۶: ۸۵). مداخله در بافت‌های کهن شهری و بهره‌گیری از ارزش‌های میراث معماری و شهرسازی رویکردهای گوناگونی را در بر می‌گیرد. یکی از این رویکردها توسعه‌ی صنعت گردشگری است، که در صورت توجه به زمینه‌ی بافت و طراحی براساس آن، پیشرفتهای شایان توجهی را برای بافتهای کهن به ارمغان می‌آورد. به منظور احیای بافت‌های تاریخی شهرها، بسیاری از برنامه‌ریزان و نهادهای مرتبط، در تلاش برای جذب فعالیت‌ها جدید هستند. یک نمونه از این فعالیت‌های جدید، گردشگری و فعالیت‌های فرهنگی مربوط به آن است (عباس‌زاده و ایشم، ۱۳۹۶: ۱۰۰). هدف از اجرای سیاست‌های بازآفرینی شهری و برنامه‌های تجدید حیات شهری، ارتقا شرایط کیفی زندگی در سکونتگاه‌ها از طریق ایمن‌سازی و مقاوم‌سازی ساختمان‌ها، توسعه و بهبود زیرساخت‌های شهری، تأمین خدمات شهری موردنیاز، آموزش ساکنان، ایجاد فرصت‌های شغلی، تقویت نهادهای مدیریت محلی و دفاتر خدمات محله ای مردم نهاد، الگوسازی و ترویج قواعد و دستورالعمل‌های کیفی ساخت و ساز است (پوراحمد و همکاران، ۱۳۸۹: ۷۴). در بازآفرینی شهری برخلاف جریان‌های پیشین مرمت شهری، که توجه صرف به جنبه‌های کالبدی می‌نمود و مانع از تحقق اهداف معاصر سازی می‌گشت؛ توسعه و تجدید نسل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و کارکردی شهر به‌عنوان نقشی مهم

و تفکیک ناپذیر از جریان مرمت شهری مورد بحث قرار می‌گیرد. یکی از روش‌های پیاده‌سازی بازآفرینی شهری، برنامه‌ریزی گردشگری بافت‌های فرسوده می‌باشد (افخمی‌بنایم، ۱۳۹۲: ۱). توجه به عامل فرهنگ در فرایند بازآفرینی شهری موجب می‌شود تا فرهنگ به‌عنوان یکی از سرمایه‌های شهری در کنار سرمایه‌های اقتصادی، کالبدی، طبیعی و انسان ساخت مطرح و نقش سازنده خود را در فرآیند توسعه شهری در بافت‌های قدیمی ایفا نماید (پژوهان و پورمقدم، ۱۳۹۷: ۵۴). به عقیده لطفی با وارد شدن عامل فرهنگ و صنایع خلاق در بازآفرینی شهری، می‌باید به تحلیل الگوهای کاربست فرهنگ در برنامه‌ریزی و بازآفرینی پرداخت (Lotfi, 2011). از جمله مهمترین عناصری که در توسعه گردشگری شهری نقش دارند جاذبه‌های گردشگری و خدمات گردشگری می‌باشد. شهرهایی که دارای جاذبه‌ها و خدمات گردشگری خوبی هستند، غالباً تعداد زیادی از گردشگران را به سوی خود جذب می‌نمایند (قالیباغ و شعبانی‌فرد، ۱۳۹۰: ۱۴۷). با توجه به مباحث مذکور، هدف از پژوهش حاضر بازآفرینی بافت‌های تاریخی با رویکرد گردشگری فرهنگی در محله فیض‌آباد شهر کرمانشاه با رویکرد توصیفی-تحلیلی است.

مبانی نظری پژوهش

بافت قدیمی

بافت‌های قدیمی به‌عنوان نقطه‌ی جوشش اصلی یک شهر نشان دهنده‌ی هویت آن شهر می‌باشد. چرا که مکان اصلی بروز دهنده‌ی فراز و فرودهای شهر در طول تاریخ و ریشه‌های شکل‌گیری و بلوغ یک شهر در طی زمان می‌باشد (Helleman & wassenberg, 2003: 3). به‌طور کلی آن بخش از شهرهای ایران را که تا عهد قاجار (قبل از سال ۱۳۰۰ ه.ش) شکل گرفته‌اند، می‌توان بافت قدیم نامید (توسلی، ۱۳۷۹: ۵). بافت‌های قدیمی اغلب در مرکز شهرهای قدیمی قرار دارند و اصول هنری و معماری در آن به کار گرفته شده‌است. شکل‌گیری و رشد ارگانیک از دیگر مشخصات بافت‌های قدیمی است. همچنین عناصر اصلی و تعیین‌کننده شالوده شهر شامل مسجد جامع، بازار و محله‌های مسکونی در بافت‌های مذکور واقعند. مصالح به کار رفته در بناها عمدتاً محلی هستند و بالاخره اینکه بافت‌های قدیمی با شرایط محیطی تطابق روشن و عقلانی دارند (حبیبی و همکاران، ۱۳۸۶: ۶۸).

بازآفرینی شهری^۱

بازآفرینی شهری را می‌توان بر اساس میزان توسعه کشورها تفسیر و تعریف کرد. در اغلب اقتصادهای بیشتر توسعه یافته، هدف بخشیدن حیات دوباره‌ای به مرکز شهرهاست که در اقتصادهای کمتر توسعه یافته به برنامه‌های کیفی نیز توجه کرده و آن‌ها را لزوماً با احتیاجات کمی پیوند می‌دهند (رضایی و حج‌فروش، ۱۳۹۷: ۴۱). مفهوم بازآفرینی شهری، بسته به سطح توسعه‌ی کشور می‌تواند به طرق مختلفی تعریف شود. در اقتصادهای بسیار توسعه یافته، هدف "بازگشت به شهر"^۲ می‌باشد، که به وسیله باززنده سازی مرکز شهر، بازگرداندن فعالیت در چهار چوب رقابت سریع جهانی و اجرای طرح‌های بهبود کیفیت

1. *Urban regeneration*
2. *Return to the city*

- محیط‌زیست، با دیدی گسترده جهت تمرکز در مرکز شهر انجام می‌شود (دیزجی، ۱۳۹۰: ۱۵). بازآفرینی شهری مبتنی بر اصولی است که اجرای موفق طرح‌های بازآفرینی شهری در گروی در نظر گرفتن این اصول می‌باشد:
- توجه به حفظ ارزش‌های فرهنگی، ثروت‌های بومی و تاریخی و حفاظت بافت تاریخی؛
  - شرکت دادن گروه‌های اجتماعی در فرآیند بازآفرینی؛
  - انتقاد از ساخت و سازهای دارای یک نوع کاربری به جای کاربری متعدد؛
  - انتقاد از درگیری بیش از اندازه و مستقیم دولت در امر توسعه؛
  - توجه به اقدامات کیفی به موازات اقدامات کمی؛
  - تأکید بر اشتغال، کاهش فقر و افتراق اجتماعی، تأمین امکانات اجتماعی و آموزش به جای نوسازی صرفاً فیزیکی؛
  - توجه به مدیریت در امر حفاظت شهری؛
  - توجه به بستر اجتماعی از طریق تحقق ظرفیت‌های آموزشی افراد؛
  - تأکید بر متغیرهای گوناگون جهت تحقق توسعه پایدار (صحی‌زاده و ایزدی، ۱۳۸۳)؛
  - مشارکت چند بخشی با تأکید بر نقش جوامع محلی؛
  - قبول منحصر به فرد بودن مکان، چارچوب‌های سازمانی و فضایی برای بازآفرینی، هم به لحاظ مکانی و هم در طی زمان؛
  - قبول این موضوع که برنامه‌های اجرایی باید همسو با شرایط اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و مدیریتی جرح و تعدیل یابند؛ و
  - معرفی یک چشم انداز راهبردی دراز مدت (پور احمد و همکاران، ۱۳۸۹).

جدول شماره ۱- واژه بازآفرینی به تفکیک معنای لغوی، معنای مفهومی، هدف، اصول و زمان اقدام

واژه	بازآفرینی (Regeneration)
معنای لغوی (معادل)	- بازآفرینی و معاصر سازی - تمدیدسازی و از نو سر برآوردن - نو شدن و به روز شدن
معنای مفهومی (تعریف)	- خلق فضای شهری جدید باحفظ ویژگی‌های فضایی (کالبدی و فعالیتی) قدیم - ارائه شخصیت و هویت متفاوت
هدف	- بازآفرینی فضا با ویژگیها و ارزش‌های کهن فضا - بهسازی، نوسازی و بازسازی

- شخصیت و هویت مستقل یافتن	
- حفظ ویژگی‌های با ارزش بافت کهن (در صورتی که برنامه بازآفرینی شهری در عرصه بافت‌های تاریخی اتفاق بیافتد) - خلق فضاهای جدید متناسب با نیاز روز - بازآفرینی و تعریف مجدد ارزش‌های بهتر برای پاسخ گویی به نیازهای معاصر	اصول
- مستمر، مقطعی و بلند مدت	زمان اقدام

(منبع: بیات و همکاران، ۱۳۹۲: ۸۷)

بازآفرینی بافت تاریخی شهر

بازآفرینی از طریق بهبود حیات محیطی، اقتصادی و اجتماعی شهر به دست می‌آید و طیف وسیعی از فعالیت‌ها را توصیف می‌کند که زندگی جدیدی به مناطق فرسوده و کهن شهر می‌بخشد و بدین لحاظ باعث تجدید حیات ساختمان‌ها، زیرساخت‌ها، تاسیسات شهری و محیط ساخته شده می‌شود و منجر به توسعه‌ی مجدد ساختارهایی می‌گردد که پایان عمر مفیدشان فرا رسیده است (Galdini, 2005). سیاست‌ها و برنامه‌های مداخله در بافت‌های ناکارآمدی شهری در هر دوره متناسب با رویکردهای غالب، نیروهای مؤثر و هدایتگر (اقتصادی، سیاسی و اجتماعی) و همچنین شرایط و ویژگی‌های محیطی، اقتصادی و اجتماعی شهرها دارای مشخصه‌ها و ابعادی هستند که معرف دوره و براساس سیاست قالب بر آن مطرح شده‌اند، در حال حاضر متاخرترین رویکرد مداخله در بافت‌های ناکارآمد شهری رویکرد «بازآفرینی شهری» است (هادوی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۷۴). بازآفرینی شهری برخورد با علل و علائم فرسایش شهری از طریق بهبود نواحی رو به زوال و محروم در شهرک‌ها و شهرها می‌باشد. بازآفرینی شهری عیناً تجدید حیات و بهبود کیفیت زندگی، به‌ویژه برای آن کسانی هست که در واحدهای همسایگی محروم زندگی می‌کنند (زیویار و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۶). به‌طورکلی سه نوع بازآفرینی شهری برای مداخله در بافت‌های ناکارآمد شهری می‌توان معرفی نمود (UNEP, 2004: 7):

۱. **بازآفرینی تحمیلی:** این نوع بازآفرینی پس از متروک ماندن طولانی مدت یک زمین رهاشده و یا از بین رفتن شدید شرایط زندگی در یک منطقه انجام می‌شود.
۲. **بازآفرینی فرصت طلبانه:** این نوع بازآفرینی درجایی که سرمایه‌گذاران خصوصی و دولتی زمین‌های در دسترس را برای پروژه‌های بزرگ تحت نظر دارند، انجام می‌شود.
۳. **بازآفرینی پیشگیرانه یا آینده مدار:** این نوع بازآفرینی در مناطقی که ساختارهای اقتصادی و اجتماعی رو به زوال نهاده‌اند.

گردشگری فرهنگی

تعریف مفهوم گردشگری فرهنگی به دلیل پیچیدگی خود واژه‌ی فرهنگ بسیار مشکل است، اما می‌توان آن را به این صورت تعریف کرد: هرگونه حرکت انسان به سمت جاذبه‌های فرهنگی ویژه مانند موزه‌ها، محوطه‌های میراث، اجراهای هنری و جشنواره‌ها که در بیرون از محیط معمول زندگی قرار دارند، با نام گردشگری فرهنگی شناخته می‌شود. در تعریف دیگر: حرکت انسان به سمت جلوه‌های فرهنگی‌یی که در بیرون از محیط معمول زندگی‌ش قرار دارند، گردشگری فرهنگی نامیده می‌شود و هدف از این حرکت کسب اطلاعات و تجارب جدید برای ارضای نیازهای فرهنگی است. گردشگری فرهنگی صرفاً مصرف محصولات فرهنگی گذشته نیست، بلکه مصرف فرهنگ معاصر یا شیوه‌ی زندگی یک اجتماع یا منطقه نیز است. گردشگری فرهنگی طبق اصول جهانی به دو نوع تقسیم می‌شود:

– گردشگری نوع اول که دیدار از محوطه‌های ملموس مانند موزه‌ها، محوطه‌های تاریخی، باستان‌شناسی، معماری و ... می‌شود.

– گردشگری نوع دوم که شامل آثار میراثی ناملموس مانند آداب و رسوم، فرهنگ، نوع معیشت و ... جنبه‌های علمی مردم‌شناسی است.

کنوانسیون میراث جهانی از جمله سازمان جهانی است که با هدف جلب همکاری‌های همه جانبه‌ی ملل برای حفاظت از میراث گرانبهای فرهنگی و طبیعی جهان فعالیت دارد. به‌همین منظور در سال ۱۹۹۹ منشور بین‌المللی گردشگری (توریسم) فرهنگی در مورد مدیریت گردشگری در اماکن دارای اعتبار میراث مصوب دوازدهمین مجمع عمومی ایکوموس مطرح شد. اهداف این منشور شامل موارد زیر است:

که ترغیب و کمک به دست اندرکاران حفاظت و مدیریت میراث به اینکه اعتبار آن میراث را در دسترس جامعه‌ی میزبان و بازدیدکنندگان قرار دهند.

که ترغیب و کمک به صنعت گردشگری برای ترویج و مدیریت گردشگری به شیوه‌ای که میراث و فرهنگ‌های زنده جوامع میزبان را مورد احترام قرار داده و ارتقا دهد.

که تسهیل و ترغیب تعامل میان منافع حفاظت و صنعت گردشگری در مورد اهمیت و ماهیت ناپایدار اماکن میراث، مجموعه‌ها و فرهنگ‌های زنده شامل نیاز به تحقق آینده‌ای پایدار برای آنها.

که تشویق برنامه‌ریزان و سیاستگذاران به ایجاد اهداف و راهبردهای مشروح و قابل سنجش معرفی و توضیح اماکن میراث و فعالیت‌های فرهنگی در بستر مراقبت و حفاظت از آنها (عباس‌زاده و ایشم، ۱۳۹۶: ۱۰۱).

روش تحقیق

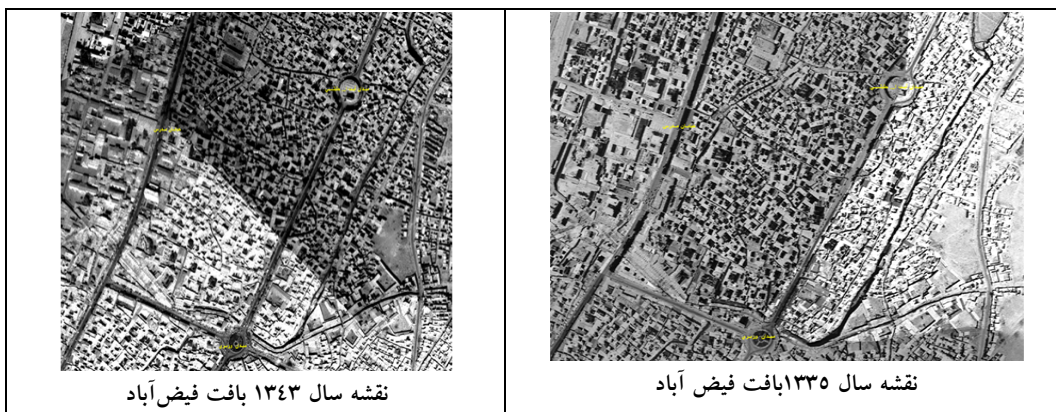
روش تحقیق در این مقاله توصیفی و تحلیلی است که با استفاده از روش‌های کتابخانه‌ای انجام شده است. در مطالعات کتابخانه‌ای انواع کتابها و اسناد مربوط به مبانی نظری تحقیق و ویژگی‌های آن مطالعه و بررسی شدند و مورد استفاده قرار گرفتند.

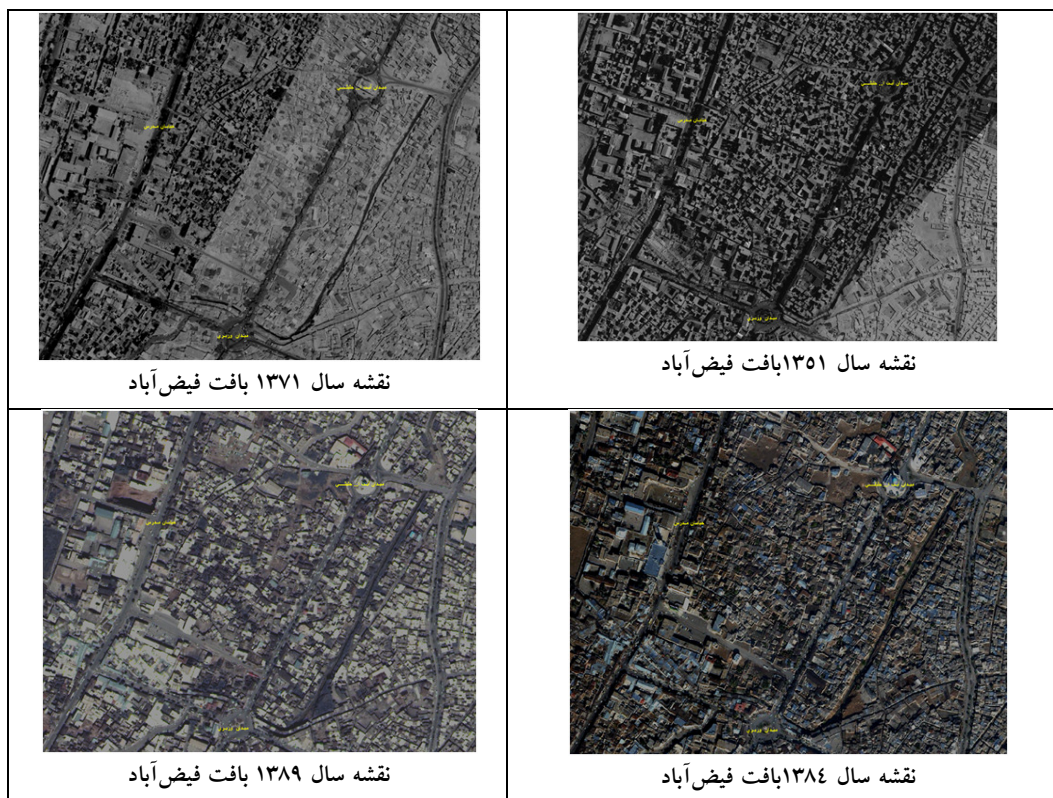
معرفی محدوده مورد مطالعه

محلۀ فیض‌آباد، یکی از محلله‌های قدیمی واقع در بافت قدیمی شهر کرمانشاه است. این محلۀ یکی از روستاهای قدیمی‌ای است که بافت تاریخی شهر کرمانشاه از به هم پیوستن‌شان تشکیل شده است. فیض‌آباد در منطقه سه شهرداری کرمانشاه قرار دارد. محلۀ فیض‌آباد به مساحت $64/32$ هکتار، نزدیک به 12 درصد هسته تاریخی 285 هکتاری شهر کرمانشاه را تشکیل می‌دهد. جمعیت فیض‌آباد نزدیک به 5600 نفر تخمین زده می‌شود. این محلۀ از سمت شمال به خیابان امیری (کاشیکاری)، از سمت غرب به خیابان مدرس (سپه)، از سمت شرق به خیابان جلیلی و میدان آقا شیخ هادی جلیلی (میدان لاهوتی)، و از جنوب به خیابان نواب (رشیدیاسمی) محدود می‌شود. با ساخت خیابان امام جمعه در مسیر سبزه میدان، میان فیض‌آباد و بخشی از این محلۀ تاریخی که در مجاورت محلۀ آبشوران قرار داشت، فاصله افتاد. اما همچنان پهنه تاریخی آن سبزه میدان را نیز در بر می‌گیرد و از جنوب به خیابان نواب محدود می‌شود (<https://fa.wikipedia.org>).

شکل شماره (۱): موقعیت محلۀ فیض‌آباد شهر کرمانشاه

شکل شماره (۲): موقعیت محله فیض آباد شهر کرمانشاه

یافته‌های تحقیق

محلات قدیم شهر کرمانشاه

محلات و گذرهای شهر در اطراف بازار و به تبعیت از اقلیم و توپوگرافی بصورت مترکم بوده است و شامل محله‌ی توپخانه، فیض آباد، برزه دماغ، چنانی و علاف خانه می‌باشد. هر یک از محلات دارای مرکزیت مخت به خود بوده که در سطح محلی و یا شهری به ساکنین خدمات‌رسانی می‌نمودند. محله‌ی توپخانه یا چهار باغ را می‌توان محله‌ی حکومتی خواند زیرا بسیاری از بناهای دولتی در آن واقع شده‌اند که به دلیل قرارگیری توپخانه و محور چهار باغ در داخل اش آنرا بدین نام می‌خوانند و در برگیرنده‌ی کلیسای قلب مقدس مسیح، مسجد جامع، میدان سربازخانه، دیوانخانه و... بوده است. محله‌ی فیض آباد عموماً مسکونی بوده اما با توجه به اینکه قسمتی از بازار را در بر می‌گرفته، در محور اصلی آن و بر سر راه عبوری از دروازه‌ی پایین اصفهان، شامل کاروانسراها و حمام‌های متعدد و مسجد فیض آباد بوده است. محله‌ی برزه دماغ، در سمت شرقی رودخانه آبشوران را به دلیل قرارگیری بر روی برآمدگی تپه مانند بدین نام می‌خوانند چراکه در زبان کردی برزه به معنای بلند است. این محله نیز عموماً مسکونی بوده و در مسیر رودخانه یابشوران چشمه‌های متعددی را شامل می‌شده است. محله‌ی علاف‌خانه که میدانی با همین نام نیز در آن قرار داشته محل دادوستد محصولات کشاورزی بوده است و در پی گسترش دو محله‌ی برزه دماغ و چنانی در میان آن‌ها شکل گرفته است. در محله‌ی چنانی نیز قسمتی از بازار که به دروازه‌ی

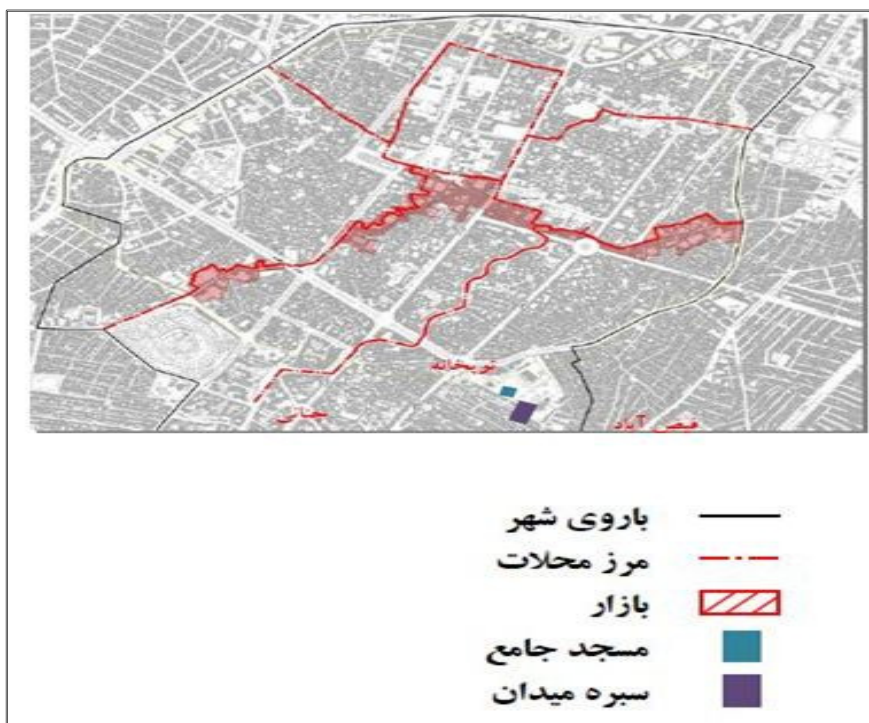
شاه نجف منتهی می‌شد. «درحوالی بازار توپخانه (در طویله) در سمت جنوب غرب میدان اصلی یک مرکزیت فرعی نیز شکل گرفته که محل اسکان زوار بود و حمام‌ها، مساجد، کاروانسراها و خرده فروشی‌ها در آنجا متمرکز بودند. از اینرو همچون محله فیض آباد شامل کاروانسراها و حمام‌های متعددی بوده است (مرادی و الماسی، ۱۳۹۲).

شکل شماره (۳): موقعیت محلات قدیمی شهر کرمانشاه (منبع: همان)

بازار قدیم کرمانشاه

بازار کرمانشاه بخشی از راه تجاری و زیارتی ایران به بین‌النهرین بود که کاروان‌ها در رفت و برگشت، مسیر آن را طی می‌کردند. سابقه بازار کنونی کرمانشاه به دوره افشاریه باز می‌گردد. زمانی که شهر کرمانشاه از کناره رودخانه قره سو به دامنه تپه‌ای در محله فیض آباد کنونی نقل مکان کرد و نخستین هسته بازار کنونی شهر در این نقطه شکل گرفت. در دوره زندیه با افزایش جمعیت دو روستای فیض آباد و برزه دماغ و پیوستن آن‌ها به یکدیگر، بازاری تجاری در داخل بافت آن‌ها شکل گرفت که از محله فیض آباد آغاز می‌شد و تا سربازخانه شهر ادامه می‌یافت و از آن به‌عنوان «تاریکه بازار» یاد می‌شد. اما ساخت بازار بزرگ کرمانشاه از اوایل دوره قاجاریه در سال ۱۲۲۱ (ه.ق) آغاز شد که در کنار رودخانه آبشوران از دروازه پل سید جمعه شروع و به دروازه چقا سرخ ختم می‌شد. در مراحل بعد با ایجاد چندین سرا و احداث چهارسوق و مرکزیت بخشیدن به آن، و همچنین قرارگیری گمرک غرب در کرمانشاه، بازار آن نیز رونق بیش‌تری یافت و رشد آن در جهت طولی رد به تکامل نهاد (ایراندوست، ۱۳۹۰: ۸). به‌طور کلی دو محله فیض آباد و چنانی که در اطراف بازار شکل گرفته‌اند و محله‌ی چهارباغ در حد فاصل آن‌ها که شامل عناصر شهری-حکومتی و خیابان اصلی، مسجد جامع و سبزه میدان است، ساختار کالبدی اولیه شهر کرمانشاه را تشکیل داده‌اند که سایر محلات و عناصر در دوره‌های بعدی در اطراف آن‌ها گسترش یافته‌اند. اما در پی خیابان‌کشی‌هایی که با ورود اتومبیل همچون سایر شهرهای ایران اتفاق افتاد ساختار منظم و متراکم محلات، بازار و به تبع آن شهر به کلی از هم گسیخت و امروزه جز معدودی از گذرهای تاریخی، نشانی از آن‌ها به جای نمانده است (مرادی و الماسی، ۱۳۹۲).

شکل شماره (۴): موقعیت بازار تاریخی شهر کرمانشاه

نتیجه گیری

بهره برداری و استفاده صحیح از بافت‌های شهری با رویکرد هویت تاریخی شهرها و با تاسی از شرایط فرهنگی، تاریخی، اقلیمی و اقتصادی مناطق مختلف می‌تواند بعنوان یک پتانسیل بالقوه علاوه بر احیاء بافت‌های ناکارآمد شهری با حفظ میراث با ارزش گذشتگان بعنوان جاذبه‌های گردشگری در شهرها و مناطق مختلف جمعیتی به شمار آیند. کاهش نشانه‌ها و شاخص‌های هویتی شهرها سبب گشته تمامی شهرها در یک مسیر همسان‌سازی قرار گیرند. به‌صورتی‌که دیگر تفاوت چندانی در معیارهای شهرسازی و تاریخی و فرهنگی در آن مشهود نمی‌باشد. با این اوصاف تمایل گردشگران به سمت و سوق گردشگری تاریخی در حال افزایش می‌باشد که بایستی با شناخت، حفظ، نگهداری و احیاء آثار و نقاط بالقوه گردشگرپذیر و با اهمیت تاریخی و میراث فرهنگی در صنعت رو به رشد گردشگری و جهانگردی بتوانیم ضمن تامین و توسعه زیرساخت‌های لازم از مزیت‌ها و ارزش افزوده صنعت پرسود گردشگری در شهرها بهره‌مند گردیم. احیاء بافت‌های تاریخی و گردشگری تأثیرات مثبتی بر پیکره شهرها برجای می‌گذارد که از آن جمله آشنایی با فرهنگ و پدیده‌های معنوی، هنری - افزایش حمایت از فرهنگ سنتی حاکم در شهر و حوزه پیرامون آن، به نمایش گذاردن هویت قومی، تجدید حیات هنرهای سنتی، جشن‌ها، گویش‌ها و.... احیاء، تقویت و حفظ سنت‌های مثبت کهن و آداب و رسوم دیرینه، توسعه و رونق اقتصادی - کاهش بیکاری و ایجاد اشتغال مستقیم و غیرمستقیم - افزایش درآمد مراکز و واحدهای خدماتی - بازرگانی و صنعتی (بویژه صنایع دستی) - شهر - افزایش درآمد سرانه و بالارفتن سطح رفاه عمومی شهروندان - ایجاد انگیزه جهت توسعه و تجهیز مراکز اقامتی - پذیرایی - خدماتی - احیاء و توسعه صنایع دستی، بومی و محلی از طریق رابطه متقابل گردشگر با تولیدکننده‌ها را می‌توان برشمرد. با

بررسی تجارب جهانی و نمونه های موفق تبدیل بافت های تاریخی به جاذبه های گردشگری از جمله تبدیل بافت های تاریخی به جاذبه های گردشگری شهر سان چین، شهر کودلینبورک آلمان، بندررباط در کشور مراکش، لیس مارکت، ناتینگهام کشور انگلستان می توان به این نتیجه رسید که: توجه به ارتباط بین گردشگری بالاخص از نوع گردشگری فرهنگی و ارتباط مستقیم آن با هویت مناطق جمعیتی و شهرها می تواند بعنوان یک الگوی پایدار در توسعه و پیشرفت شهرها مدنظر قرار گیرد. و با توجه به رابطه جاذبه های گردشگری و نیازهای توریسم و جامعه پذیرنده گردشگر در اماکن تاریخی و بافت های فرهنگی و قدیمی، ارزش های میراث معماری و شهری به عنوان مهم ترین مولفه مطرح گردیده است و در راستای ارتقای بهره وری و کیفیت فضاها و هویت شهری راهکارهای زیر می تواند مثمرتر واقع گردد (آرزو مبصر سردودی، ۱۳۹۶):

<http://tabnakazarsharghi.ir/fa/news>:

۱. احیاء بافت های تاریخی موجود و میراث داری اماکن فرهنگی و جاذبه های گردشگری موجود و ارتقاء سیما و منظر محلات قدیمی
۲. جلوگیری از ساخت ابنیه های جدید با مصالح مدرن و ناخوانا با بناهای با ارزش محلات
۳. ثبت ملی و حریم آثار و خانه های قدیمی
۴. تبیین فعالیت های جذاب از جمله جشنواره ها، مسابقات، مراسم و آیین های ملی و مذهبی
۵. برگزاری تورهای گردشگری فرهنگی و اطلاع رسانی و برپایی نمایشگاه ها جهت معرفی شهر
۶. جذب سرمایه گذار در بخش میراث فرهنگی و آثار تاریخی به منظور احیاء و نگهداری آثار و بهره برداری با کاربری جدیدی (رستوران، کافه و...) واحداث مرکز اقامتی تفریحی برای ماندگاری بیشتر گردشگران
۷. فرهنگ سازی مردمی جهت برخورد شایسته و مناسب با گردشگران و تکریم میهمانان و توریسم

منابع:

۱. افخمی بنایم، فاطمه (۱۳۹۲)، بازآفرینی شهری با رویکرد گردشگری شهری، نمونه موردی محدوده ورودی بازار بزرگ تبریز، پایان نامه کارشناسی ارشد معماری، دانشگاه هنر اسلامی تبریز.
۲. ایراندوست، کیومرث، بهمنی اورامانی، آرمان (۱۳۹۰)، تحولات کالبدی بازار سنتی در شهرهای ایران (مطالعه موردی: بازار شهر کرمانشاه)، فصلنامه مطالعات شهر ایرانی اسلامی، شماره پنجم.
۳. ایزدی، محمدسعید و صبحی زاده، مهشید (۱۳۸۳)، حفاظت و توسعه شهری: دو رویکرد مکمل یا مغایر، مجله آبادی، دوره ۱۴، شماره ۴۳.
۴. بهدوست، فرانک و پوراحمد، احمد (۱۳۹۴) بررسی تأثیرات گردشگری شهری در توسعه شهر کرمانشاه، فصلنامه فضای گردشگری، بهار، سال چهارم، شماره چهارده، صص. ۱۳۳-۱۱۵.
۵. بهزادفر، مصطفی (۱۳۸۶)، هویت شهر، نگاهی به هویت شهر تهران، تهران: انتشارات شهر، چاپ اول.
۶. پرچکانی، پروانه و حسن زاده وایقان، سعید (۱۳۹۵) چستی منظر گردشگری شهری، فصلنامه هنر و تمدن شرق، پاییز، سال چهارم، شماره سیزدهم، صص. ۵۹-۵۲.

۷. پژوهان، موسی و پورمقدم، زهرا (۱۳۹۷)، برنامه‌ریزی راهبردی گردشگری شهری با رویکرد بازآفرینی فرهنگ مبنا در بافت‌های تاریخی مطالعه موردی: بافت قدیم شهر رشت، فصلنامه مطالعات شهری، شماره ۲۷، تابستان، ص ۵۴.
۸. پوراحمد، احمد؛ کشاورز، مهناز، علی‌اکبری، اسماعیل و هادوی، فرامرز (۱۳۹۶)، بازآفرینی پایدار بافت‌های ناکارآمدی شهری مورد مطالعه (منطقه ۱۰ شهر تهران)، فصلنامه آمایش محیط، شماره ۳۷.
۹. پوراحمد، احمد؛ حبیبی، کیومرث و کشاورز، مهناز (۱۳۸۹)، سیر تحول مفهوم شناسی بازآفرینی شهری به‌عنوان رویکردی نو در بافت‌های فرسوده شهری، فصلنامه مطالعات شهر ایرانی-اسلامی، دوره ۱، شماره ۱، پاییز.
۱۰. توسلی (۱۳۷۹)، فصلنامه هفت شهر، سازمان عمران و بهسازی شهری، شماره دوم.
۱۱. حبیبی، کیومرث؛ پوراحمد، احمد و مشکینی، ابوالفضل (۱۳۸۶)، بهسازی و نوسازی بافت‌های فرسوده شهری، نشر انتخاب، چاپ اول.
۱۲. دیزجی، آیدین (۱۳۹۰)، رهنمودهایی برای بازآفرینی شهری در منطقه مدیترانه، چاپ اول، انتشارات گنج هنر.
۱۳. رضایی، محمدرضا و حج فروش، شهاب الدین (۱۳۹۷)، ارزیابی میزان رضایت‌مندی پروژه‌های بازآفرینی بافت تاریخی شهرها با رویکرد اجتماعات محلی؛ مطالعه موردی: مجموعه همسایگی کویر در شهر یزد، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، سال ۳۳، شماره ۲.
۱۴. عباس‌زاده، مظفر و ایشم، معصومه (۱۳۹۶)، تعریف محور تاریخی، فرهنگی و گردشگری در بافت کهن شهر ارومیه نمونه‌ی مطالعاتی: محله‌ی مهدی‌القدم، نشریه جستارهای شهرسازی، سال دوم، شماره ۴۸.
۱۵. عظیمی، آزاده؛ فرجی ملایی، امین و زیویار، پروانه (۱۳۹۴)، برنامه‌ریزی و مدیریت نوسازی و بهسازی بافت‌های فرسوده شهری، انتشارات دانشگاه آزاد ری.
۱۶. عندلیب، علیرضا، بیات، اشکان و رسولی، لیلا (۱۳۹۲)، مقایسه و تطبیق بازآفرینی بافت‌های فرسوده‌ی شهری بلوک خیام تهران (ایران) و پروژه لیورپول (بریتانیا)، فصلنامه آمایش محیط، شماره ۲۳.
۱۷. فنایی، حمیدرضا و ذاکریان، ملیحه (۱۳۹۴)، بازآفرینی با رویکرد گردشگری در احیای بناهای تاریخی-مطالعه موردی: منطقه ۹ شهر اصفهان، دومین کنگره علمی پژوهشی افق‌های نوین در حوزه مهندسی عمران، معماری، فرهنگ و مدیریت، تهران.
۱۸. قالیباف، محمدباقر و شعبانی‌فرد، محمد (۱۳۹۰) ارزیابی و اولویت‌بندی جاذبه‌های گردشگری برای توسعه گردشگری شهری بر اساس مدل‌های تصمیم‌گیری چندمتغیره (مطالعه موردی: شهر سنج)، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، تابستان، سال ۲۶، شماره دوم، شماره پیاپی ۱۰۱، صص. ۱۷۲-۱۴۷.
۱۹. مبصر سردودی، آرزو (۱۳۹۶)، اهمیت نگهداری و احیاء بافت‌های تاریخی و تاثیر آن در گردشگری/ <http://tabnakazarsharghi.ir/fa/news>
۲۰. مرادی، اصغرمحمد و الماسی، سارا (۱۳۹۲)، بررسی ساختار کالبدی بافت تاریخی شهر کرمانشاه، همایش ملی معماری، شهرسازی و توسعه پایدار با محوریت از معماری بومی تا شهر پایدار، مشهد.

21. Lotfi, S., (2010). *Culture-led Urban regeneration, A thinking on cultural and regeneration routs.* *Journal of Honarhaye ziba* No. 45. [in Persian].
22. Galdini, R. 2005. *urban regeneration process the case of genove, an example of integrated urban development approach.* *genova: department of sociology and social science Press.* 152P.
23. UNDP (2004) *Guidelines for urban regeneration in the Mediterranean region, Priority Actions Program Regional Activity Centre.*
24. <https://fa.wikipedia.org>